

ИЗКУСТВОТО И ПРОСТРАНСТВОТО

Мартин Хайдегер

„Ако човек дълго мисли самостоятелно, ще открие много мъдрост, внедрена в езика. Не е вероятно човек да въвежда всичко сам, а в него [езика] действително се съдържа много мъдрост, като в пословиците“.

Георг Кристоф Лихтенберг (1742-1799)

„Изглежда обаче да е нещо величаво и трудно за схващане, мястото“ – тоест място-пространството.

Аристотел, Физика, Книга IV

Бележките върху изкуството, пространството и играта помежду им остават въпроси, дори да са изречени под формата на твърдения. Те се ограничават до изобразителните изкуства, а сред тях до скулптурата (die Plastik, пластиката). Скулптурните/пластичните формирания са тела. Тяхната маса, състояща се от различни материали, е формирането става в отграничаването като включване в граница и разграничаване. В тази връзка в играта влиза пространството. То се заема от пластичното формирование, обозначено като затворен, пробит и празен обем. Познати състояния на нещата и въпреки това загадъчни.

Скулптурното тяло (Körper) въ-телесява (verkörpert) нещо. Пространството ли въ-телесява? Дали скулптурата е присвояване на пространството, завладяване на пространството? Дали с това скулптурата съответства на техническо-научното заробване на пространството?

Разбира се, като изкуство, скулптурата е стълкновение/занимание/Auseinandersetzung със специфичното за изкуството пространство (mit dem künstlerischen Raum = с изкуственическото пространство). Изкуството и научната техника разглеждат и обработват пространството с различно намерение по различен начин.

Пространството обаче – то остава ли същото? Дали е онова пространство, добило първото си определение по времената на Га-

лилей и Нютон? Пространството – онази едноформна, неотличаваща се на никое от възможните места, равноценна във всяка посока, но невъзприемаема сетивно протяжност?

Пространството – което междуременно в нарастваща мяра все по-упорито предизвиква модерния човек да го овладее окончателно? Дали и модерното изобразително изкуство не следва това предизвикателство, доколкото разбира себе си като стълновение/занимание с пространството. Дали чрез това то не се вижда потвърдено в своя съвременен характер?

Но може ли физикално-технично проектираното пространство, както ще да определя себе си по-нататък, да е валидно като единствено истинното пространство? Дали, сравнени с него, всички различно съставени пространства, изкуственическото пространство, пространството на всекидневното действие и общуване, са само субективно обусловени пред-форми и вариации на едното обективно космическо пространство?

Как обаче, щом обективността на обективното космическо пространство неминуемо остава корелат на субективността на едно съзнание, което е било чуждо на епохите, предшествали европейското Ново време?

Дори да приемаме разновидността на опитите от пространството на отминалите епохи, добиваме ли така вече поглед към същината на пространството? С това въпросът какво е пространството като пространство остава още незададен, дума да не става за отговорен. Остава нерешено по какъв начин пространството е и дали изобщо може да му бъде приписано битие.

Пространството – принадлежи ли то към прафеномените, при чието прозиране, според едни думи на Гьоте, човекът се обзема от един вид боязън, стигаща до страх? Защото изглежда, че зад пространството няма нищо, до което то би могло да бъде сведено. Преди него няма никакво отклонение към друго. Същината на пространството трябва да се прояви от него самото. Позволява ли същината му да бъде изобщо изказана?

Безизходността от такова питане изисква от нас да признаем: докато не сме познали същината на пространството, говоренето за някакво изкуственическо пространство (von einem künstlerischen

Raum) също остава тъмно. Начинът, по който пространството владее производението на изкуството, виси засега в неопределеност.

Пространството, всред което пластичното/скулптурното формиране може да бъде открито като наличен предмет, пространството, което обхващат обемите на фигурата, пространството, което съществува като празнота между обемите – дали тези три пространства във взаимовплетената си игра не са винаги само производни на едното физикално-технично пространство, дори да нямаме право да натрапваме изчислителни измервания на артефактичните формираня?

След като веднъж сме приели, че изкуството е вкарването-в-дело/произведение (Ins-Werk-Bringen) на истината, а „истина“ означава неприкритостта на битието, не трябва ли тогава и истинното пространство, това, което открива най-същинското му, да бъде меродавно в делото/произведението на изобразителното изкуство?

Но как можем да открием същината на пространството? Има едно аварийно мостче, наистина, тясно и нестабилно. Опитваме се да слушаме през езика. За какво говори той в думата „пространство“ (Raum)? В нея говори опразването (Räumen). Има се предвид изсичане, разчистване на пущинака. Опразването предоставя свободното, отвореното за населяване и обитаване от страна на човека.

Опразването, мислено в неговата същина, е освобождаване на места (Orte), в които съдбите на обитаващия човек кръжат в блаженството на една родина (Heimat) или в бедствието на една лишеност от родина (Heimatlosigkeit) или пък в безразличието спрямо и двете. Опразването е освобождаване на местата, в които се появява някакъв бог, на местата, от които боговете са забягнали, места, в които появяването на бог дълго се отлага. Опразването има за резултат някакво подготвящо обитаването поселение (Ortschaft). Светските пространства винаги са усвояване на отдавна отпаднали сакрални пространства.

Опразването е освобождаване на места.

В опразването се изказва и едновременно прикрива някаква случка. Този характер на опразването твърде лесно се недовижда. И даже когато е видян, той все още остава труден за определяне, преди всичко докогато физикално-техничното пространство е валидно като

пространството, към което предварително трябва да е привързано всяко обозначаване на пространствеността.

Как става опразването? Не е ли то подреждането (Einräumen), и то пак по двойствения начин на допускането и обзавеждането?

Най-напред обзавеждането добавя нещо. То позволява владенето над отвореното, което между другото допуска появяването на налични предмети, към които човешкото обитаване се вижда насочено.

От друга страна обзавеждането дава възможност на предметите да принадлежат на съответното си „накъде“ и с оглед на него да принадлежат едно на друго.

В двупластовото подреждане става гарантирането на местата. Характерът на това случване е такова гарантиране. Но какво е мястото, щом същината му следва да се определя по ръководната нишка на освобождаващото подреждане?

Мястото във всеки случай отваря една местност (Gegend), като събира нещата според съвместната им принадлежност в нея.

В мястото става събирането в смисъла на освобождаващото приютяване на предметите в тяхната местност.

А местността? По-старата форма на думата гласи „Gegnet“. Тя назовава свободната шир. Чрез нея се удържа отвореността, позволяваща на всеки предмет да отиде към покоене в самия него. Това обаче същевременно означава: съхраняване, събирането на предметите в тяхната взаимна принадлежност.

Натрапва се въпросът: дали мястото е единствено и само резултатът и следствието от подреждането? Или подреждането приема същината си от владенето на сбраните места? Ако това е вярно, тогава би трябвало същината на пространството да се търси в основаването на поселения, като би трябвало поселенията да се осмислят като взаимодействие на места.

Би трябвало да обръщаме внимание, че и как тази игра възприема насочването към взаимната принадлежност на предметите от свободната шир на местността.

Трябва да се учим да разпознаваме, че самите предмети са местата, а не само принадлежат към някакво място.

В този случай бихме били принудени дългосрочно да приема-

ме едно странно състояние на нещата: Мястото не се намира в предзададеното пространство по модела на физикално-техничното пространство. То се разгръща едва чрез владенето на местата в някаква местност.

Взаимната игра между изкуство и пространство би следвало да бъде осмисляна, изхождайки от опита от място и местност.

Изкуството като скулптура/пластика: никакво присвояващо заграбване на пространството.

Скулптурата/пластиката не би била сблъсък с пространството.

Скулптурата/пластиката би била въ-телесяване на места, които, отваряйки местност и съхранявайки я, държат събрана около себе си една свободност, която гарантира на съответните предмети траене, а на човека обитаване изсред предметите.

Ако нещата стоят така, какво става с обема на скулптурното/пластичното формирование, въ-телесяващо по свойствения му начин някакво място? Навярно той вече не би отграничавал едно против друго пространство, в които плоскости обвиват нещо вътрешно срещу нещо външно.

Наричаното с името „обем“ би трябвало да загуби името си, чието значение е само толкова старо, колкото нововременното технично природознание.

Търсещите и образуващите места характерни на скулптурното/пластичното въ-телесяване би останало най-напред безименно.

И какво става с пустотата/празнотата (Leere) на пространството? Достатъчно често тя изглежда само като някаква липса. Тогава празнотата се приема като недостиг от запълване на кухи и междинни пространства.

Навярно обаче празнотата е побратимена тъкмо със същината на мястото и затова не е липсване, а произвеждане (Hervorbringen).

Отново езикът ще ни подсети. В глагола „изпразвам“ (leeren) се изговаря сортирането (Lesen) в първоначалния смисъл на сбирането, разпореждащо се в мястото.

Да изпразниш чашата означава да я сбереш като обземащото в неговата освободеност.

Да сортираш подобрите плодове в една кошница означава да им приготвиш това място.

Пустотата/празнотата не е нищо. Тя не е и липса. В скулптурното въ-телесяване (Verkörperung) празнотата играе по начина на търсещо-проектиращото основаване на места.

Настоящите бележки със сигурност не отиват толкова далеч, че вече да покажат с достатъчна отчетливост същината на скулптурата/пластиката като един вид на изобразителните изкуства. Скулптурата/пластиката: едно въ-телесяващо вкарване-в-дело/произведение на места, а с тях отваряне на местности на възможно обитаване на хората, възможно траене на обграждащите ги, засягащите ги предмети.

Скулптурата/пластиката: въ-телесяването на истината на битието в нейното [на скулптурата ГК] създаващо места дело/произведение.

Още предпазливото поглеждане към същината на това изкуство позволява да се предположи, че истината като неприкритост на битието не е необходимо насочена към въ-телесяване.

Гьоте казва: „Не винаги е нужно истинното да се въ-телесява; достатъчно е, ако то витае интелектуално и създава съгласие; ако се носи сериозно-приятелски през въздуха като камбанен звук“.

Текстът на Хайдегер „Die Kunst und der Raum“ е публикуван през 1969 г. (Erker Verlag, St. Gallen). Благодарение на издателството до нас достига и звуков запис на лекцията на Хайдегер, станала основа на текста. Размишлението е провокирано от съвместната му работа с Едуардо Чилида и неговото ново тълкуване на пространството в скулптурата. В издадената от двамата книга „Изкуство и пространство“, пише Светлозар Петков, те анализират диалектиката между празнотата и обема, при което пространството се определя като материя-медиум – вж. Светлозар Петков „Възникване и формиране на идеята за „Освободено пространство“ в творчеството на Едуардо Чилида“, дисертация, защитена през 2021 г. в НХА, с. 103 сл. Този превод бе осъществен в помощ на дисертацията и включен в нея.

Текстът е преведен по: Martin Heidegger, Die Kunst und der

Raum, in: *Martin Heidegger, Gesamtausgabe*, Bd. 13, Frankfurt am Main: Vitorio Klostermann, 1983, 203-210.

Превод **Георги Каприв**